

EUTANAZIJA BESNOG GOSTA

(En Sekston: *Novembar tela i kalendara: izabrane pesme*, izbor i prevod sa engleskog Vladimir Stojnić, Kulturni centar Novog Sada i Kontrast izdavaštvo, Novi Sad – Beograd, 2018)

Možda, zaista, „žena koja piše previše oseća“, „kao da ciklusi, deca i ostrva / nisu dovoljni; kao da ožalošćeni, tračevi i povrće / nikada nisu dovoljni“, kako to stoji u pesmi „Crna umetnost“ iz sjajno naslovljenog poetskog izbora *Novembar tela i kalendara*, koji obuhvata osamdeset najvažnijih pesama En Sekston. Predstava o ovoj autorki kao nekom ko se u poeziji obreo kao u bolesti (bezimalo slučajno) može da se dopadne isključivo onima koji naivno veruju da umetnik o umetnost i stvaranje može udariti slučajno, fatalno i brutalno, kao o zid. Okarakterisati sopstvenu poeziju kao „veoma ličnu“, a onda se distancirati od primisli da piše „javne pesme“ može da deluje kao mala autorkina šala sa čitaocem, kao više nego očekivano i poetički zadato zametanje tragova. Poezija jeste javna čim ugleda svetlost dana, ali je sve ono lično u njoj istovremeno i zaključano i buntovno. Možda je odviše mistifikatorski insistirati na odrednici „ličnog“, ali sama reč *konfesionalno* kao etiketiranje pesništva okrenutog unutrašnjim lomovima i pretvaranju duševnih raskola u ukrasne rane već je više nego dovoljno odolevala simplifikaciji i trivijalizaciji. Konfesionalno je za En Sekston bilo deskriptor koji nije adekvatno objasnio slojevitost i snagu njene mestimice emfatične i groteskne, a s druge strane istovremeno eruptivne i spekulativne poezije. U izboru pesama koji je znalački sačinio i sa dosta truda preveo Vladimir Stojnić suočićemo se sa emotografom jednog kaligrafski zamršenog životopisa, ali i sa klinički bistrom slikom umetničke topografije.

Snažan prodor u lično emotivno iskustvo, govor o mentalnom zdravlju, psihičkoj nestabilnosti, krizama, padovima, momentima tame i besa biće obeležje poezije i drugih američkih pesnika koji dele vreme i teme sa En Sekston: Roberta Louela i V. D. Snodgrasa, Džona Berimena i Silvije Plat. Konfesionalnu poeziju odlikuju odrešitost i neposrednost u pristupu temama privatnog pakla, te tako u pesmi „Deda, tvoja rana“ ženski lirski subjekt može sebe da opiše kao „početnicu što usisava votku / i emfizem od cigareta“, ali je druga njena temeljna odrednica isto tako i kroz figurativan jezik kanalisana jezovita strast za samouništenjem. U pesmama En Sekston (ponajviše možda u zbirci *Užasno veslanje ka bogu*) deda je otelotvorenje patrijarhalnog autoriteta, onog duha koji zarobljava i oslobađa, optužuje i prašta, ali ženu stalno podseća na njenu principijelnu marginalizovanost u svetu koji još nije prepoznao jednakost u razlikama. Intenzivni stvaralački put En Sekston dobrim se delom utire u istorijskom i kulturnom razdoblju u kom još uvek nema jasno definisane formalne rodne ravnopravnosti, a nejednakost mogućnosti je zadata i gotovo pa fatalna. Taj put ne samo da vodi kroz vreme u kom se ženskom autorstvu otvara neuporedivo manje

mogućnosti nego što ih imaju muškarci pisci i u kom su ženske i muške uloge i perspektive unapred uredno raspodeljene. Ranije nezamisliva spremnost da se eksponiraju i analiziraju zatomljivani emotivni problemi i traume manifestuje se krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina dvadesetog stoleća između ostalog i kao mogućnost da se otvoreno progovori o depresiji, neurozama, suicidalnim porivima i svih oblicima psihičke labilnosti koji se u tokovima kulturne istorije automatski pripisuju ženama.

Ono odličje koje je, međutim, posve zanemareno, jeste snažno nastojanje konfesionalne poezije da artikuliše *san o adaptaciji*: zanemareno je nastojanje ove poezije da artikuliše želju da se, u nekom boljem svetu, društveni i emotivni konteksti saglase u prihvatanju umetnice i njenih nastojanja. Ne postoji, dakle, nikakva unapred zadata slika ženskog u koju En Sekston želi da se odene kao u onu majčinu bundu u kojoj je skončala – postoji samosvest koja se u određenom sticaju okolnosti artikuliše u književnoj formi. I paradoksalno i utešno može zvučati teza da je duševni poremećaj u isti mah i problem sam, i rešenje toga problema: nastala usled pritisaka koji dolaze spolja, mentalna bolest je način da se ti pritisci izdrže. Odnos bolesti i stvaranja uvek je složen, i ne manifestuje se na predvidljiv ili jednoobrazan način, a tumačenja poezije En Sekston prečesto su posezala za evidencijom motiva terapije kao zacrtanog života i života kao kontinuirane terapije.

En Sekston je postavila pitanje šta znači biti žena ne samo zato što je to pitanje u vreme rađanja konfesionalne poezije bilo samo po sebi revolucionarno ili banalno: intenzivno je promišljala i žlezde i zvezde, i ontologiju i etimologiju, i biologiju i edukaciju. Ona se bavila i telom žene, plodnošću i putenošću, ali je, kao u pesmi „Udvojena slika“, progovorila i o replikaciji identiteta. Ta je pesma, kako je En Sekston napisala u pismu Vilijamu Snodgrasu, prva u kojoj je pronašla svoj pesnički glas. Kćer u pesmi i samim imenom dobija obavezu radosti (Džoj, skraćeno Džoj), njen identitet se unapred formuliše ne kao slika ponavljanja majčinih želja i mogućnosti, nego kao perspektiva željene uravnoteženosti. Istovremeno, kćer nad čijom se glavom majka „kretala kao pantomima“ mora čuti kako se njena mati borila sa vešticama u svom umu, i kako je živela „kao besni gost“. Slikanje portreta u pesmi predstavljeno je kao alternativa neuspelom samoubistvu, ali portret koji majka lirskog subjekta naručuje istovremeno aktivira i ambivalentnosti odnosa između dveju žena različitih godina, a koje su po pravilu uzrokovane identičnim mukama sazrevanja. Ta identičnost može da izazove otuđenje i distancu, jer podseća da će se generacijski porazi ponoviti. Majka koja lirskom subjektu kaže „ne mogu da ti oprostim samoubistvo“ nije samo zupčaničnik u mehanizmu privatnog iskustva depresije, već je i alegorizovana istorija žensko-ženskih suočenja i trvenja. Da bi se osvestilo i kapitalizovalo to iskustvo, potreban je niz od makar tri generacije žena koje će jedna drugoj predstavljati deo problema i deo rešenja istovremeno.

Konfesionalizam nije samo rušio restrikcije i tabue, nego je širio spektar predstava o iskustvu, s tim što su stvaralačke sile uvek igrale u život, i život predstavljale kao igru, te tako En Sekston zapravo nije strahovala da će njeno pesništvo tavoriti u terminima poput termina „konfesionalno“. Ispovedanje nije rekonstrukcija, ekspertiza ni forenzika, nego duboko spekulativan čin, proširivanje granica saznavanja, nijansiranje psihološkog profila, marljiv *rad na sećanju*: sećanje je deo umetnosti jer se ono bira i gradi, neretko na duboko zatomljenom platou svesti, spontano i autodestruktivno, intervencionistički i egzibicionistički. En Sekston koristi prvo lice jednine, smatrajući da ipak istina poezije ne mora biti i

lična istina. Ona univerzalizuje autobiografsko i autobiografizuje univerzalno. Biografski podatak da je depresija odvela En Sekston u pisanje poezije kao terapiju ipak nije dovoljan za predodređenje: radeći na svom poetskom pismu, pesnikinja je sarađivala sa drugim pesnicima – sa Robertom Louelom, u čijim je književnim radionicama učestvovala i čije je motive i postupke makar donekle odobrala ili usvajala, sa Silvijom Plat, V. D. Snodgrasom, Džonom Berimenom, Džordžom Starbakom.

Saživljavanje pesnikinje sa svetom i idejama kreće ne samim rubom psihološke dezintegracije, nego se čitav proces definisanja sopstvenih afiniteta i prioriteta prepušta stihiji pitanja, ali šumovi glasova i nadiranje sećanja postaju produženi efekti refleksije, sistematski pretvarane u dijalog sa prethodnicama koje žive u njenom umu, i bitku uticaja sa mogućim naslednicama koje će po pravilu odbijati dobronamerne savete. En Sekston istražuje gradbene potencijale jezika, ograničenja pesničkog imaginarijuma koja su uslovljena neodlučnošću pesničkog subjekta i nemogućnošću da se opredeli za makar i proizvoljan znak. Džo Džil je u knjizi *Konfesionalna poetika En Sekston* (*Anne Sexton's Confessional Poetics*, Florida, University Press of Florida, 2007) ukazala na pesnikinjinu vezu sa avangardnim i postmodernim pisanjem i uočila njeno zanimanje za jezik i značenje, postavivši tezu da autobiografsko nije primarna tema poezije En Sekston, već je to pisanje, te da kritička recepcija nije posvetila dovoljno pažnje samosvesti o tekstualnosti.

Pesnikinja ne mora biti odgovorna za to što se njena poezija gostoljubivo otvorila čitaočevom dijagnostikovanju sopstvenih samoubilačkih poriva. Identifikovanje čitaočevo sa tekstem ne mora biti startna pozicija u čitanju: ponekad je upravo ta varljivo dobitnička pozicija zapravo manje od nule. Ne treba apsolutizovati stvaralačku samosvest u poeziji En Sekston, jednako kao što ne treba ignorisati logoreju fragilnosti.

Često se, u neminovnim poređenjima Silvije Plat i En Sekston, insistira na tome da je Silvija bila učena pesnikinja, a En – instinktivna. Ne treba, međutim, zaboraviti koliko je En Sekston svoje pesme poput „Udvojene slike“, „Ti, doktore Martine“ i „Zvona“ marljivo predađivala: šetnja „od doručka do ludila“ nije pripadala samo doktoru Martinu iz istoimene pesme, nego i svima nama. Umesto da besnog gosta iz „Udvojene slike“ ovekoveči kao sliku ženskog nezadovoljstva, pesnikinja se odlučila na nežan obračun s njim, na eutanaziju koja je postala uvod u drugi život, uvod u istinu pesme.